

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

SAYI III -2013

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNVM III

Olba Kazısı Yayınları

Olba Kazısı Yayınları
SELEVCIA AD CALYCADNVN III

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsuz yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Murat Özyıldırım

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Meral Akurgal
Prof. Dr. Salim Aydıöz
Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Scott Redford
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Fikret Yegül
Doç. Dr. Sedef Çokay-Kepçe
Doç. Dr. Efrumiye Ertekin
Doç. Dr. Mehmet Fatih Yavuz
Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici-Coşkun
Yrd. Doç. Dr. Merih Ereğ
Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat Özgen
Yrd. Doç. Dr. Sema Sandalcı
Yrd. Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia ad Calycadnum
Olba Kazısı Yayınları
Sertifika No:

Sayı: 3

ISBN: 978-6055-668-33-4
Mayıs 2013, İstanbul

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Okt. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33342,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com
Sertifika No:

Baskı ve Cilt

Yayıncılık Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi, No: 12
197-203, Topkapı - İstanbul
Tel: 0212 612 58 60
Sertifika No:

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia ad Calycadnum | Sayı 3 | Nisan 2013

Olba'da Şeytanderesi Vadisi'ndeki Kaya
Kült Alanında Bulunan Unguentariae
Tuna Akçay
9

2012 Yılı Efes, Ayasuluk Tepesi ve St. Jean
Anıtı Kazıları Depo Çalışmalarından İlk
Gözlemler, Yeni Bir Keşif: Ayasuluk'ta Cam
Atölyesi
Ebru Fatma Fındık
31

Bizans Sikkelerinde Başmelek Mikhail ve
Aziz Mikhail Tasvirleri
Ceren Ünal
49

Klaros Kasesi ve Anadolu'da Pers
Egemenlik Döneminde Cam Kase Üretimi
Konusunda Düşünceler
Emre Taştemür
65

Silifke Müzesi'nden Erken Bizans
Dönemine Ait Gümüş Tılsım
Gülğün Koroğlu
81

Olba Kazılarında Küçük Buluntular
Emel Erten
101

Ermeni Baronluğu'nun Kuruluşu
Fatma Akkuş Yiğit
129

Artuklu Türkmenleri'nin Sikkelerinde
Mitolojik Bir Yaratık: "Çift Başlı Kartal"
Ramazan Uykur
145

Fatsa Cıngırt Kayası'ndan Ele Geçen 10
Sikke Üzerine Gözlemler
Ayşe Fatma Erol - Deniz Tamer
159

Genius Loci: Towards a Roman
Understanding of Carthage
Jessica L. Ambler
183

Kuşadası, Kadıkalesi/Anaia Kazısı 2007-
2010 Sezonu Cam Buluntuları "Pencere
Camları"
Tümay Hazinesdar Coşkun
197

Olba Manastırı: 2012 Yılı Kazı Sonuçları
ve Merkez Mekânlar Üzerine Düşünceler
Murat Özyıldırım
211

Erken Hıristiyanlık Döneminde Cilicalı
Şifavericiler: Dioscorides, Cosmas ve
Damianus
Sevim Ayteş Canevello
223

Osmanlı'nın Arkeoloji Algısı: Kilikia
Örneği
Songül Ulutaş
233

Olba Kazısı Kiremit Örnekleri
Arkeometrik Çalışmaları
Ali Akın Akyol - Ebru Erdoğan Yıldırım - Emel
Erten - Yusuf Kağan Kadioğlu
249

Kitap Tanıtımı

Tanrıça ve Boğa
Emel Erten
269

İstanbul'un Tarihi Eserleri
Ahmetcan Sayalı
277

Anadolu'da Kadın: On Bin Yıldır Eş, Anne,
Tüccar, Kraliçe
Hüseyin Üreten
281

PRAEFATIO

Olba Kazaları'nın süreli yayını *Seleucia ad Calycadnum*'un 2013 yılında üçüncü sayısını sunarken, dergimizin yayın yaşamına aralık vermeden devam etmekte olmasının mutluluğu içinde olduğumuzu belirtmek isteriz. Öncelikle, bu yeni sayıda yayınlanmak üzere çalışmalarını bize göndermek nezaketinde bulunan değerli meslektaşlarımıza, yayın kurulu üyelerimize teşekkürlerimizi sunarız. Onların katkılarıyla ortaya çıkan bu sayının, eskiçağ uygarlıkları ve dilleri, tarihi konusunda çalışan akademisyenlerin ve bu alanlara ilgi duyan okurların yakından tanıdıkları Homer Kitabevi tarafından yayınlanması, yayın ekibimiz için ayrı bir sevinç kaynağıdır. Bizimle çalışmayı severek kabul eden değerli dostumuz, Homer Kitabevi sahibi Ayşen Boylu'ya ve *Seleucia ad Calycadnum*'un bu sayısının grafik düzenlemelerini büyük bir titizlikle gerçekleştiren Sinan Turan'a şükran borçluyuz.

Arkeoloji, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri, Sanat Tarihi konularında çalışan uzmanlara dergimiz kapılarının hep açık olduğunu ve gelecek sayılarımızda onların değerli çalışmalarına yer vermekten mutluluk duyacağımızı belirtiriz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (Klasik Filolog, MA)

PREFACE

We are pleased to present volume 3 of *Seleucia ad Calycadnum* which has been continuously published since 2011. First and foremost, we would like to thank all our colleagues for their scholarly contributions and our editorial board for their valued input. Due to their expert participation, we are this and subsequent volumes will be published by Homer Books, widely recognized by those who study ancient civilizations and languages. We are grateful to Ayşen Boylu, owner of Homer Books, who kindly agreed to work with us, and Sinan Turan, who meticulously designed the graphics of this volume.

We would also like to state that our journal is open to scholars of fields of archaeology, ancient languages and cultures and history of art. We would always welcome their works in the forthcoming volumes.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (Classical Philologist, MA)

Olba Kazısı Yayınları
SELEVCIA AD CALYCADNVN

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. *Seleucia ad Calycadnum*, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık tümü 12 punto büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.
Kitap için:
Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.
Makale için:
Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.
- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Makale ve levhalar, CD’ye yüklenerek çıktısı ile birlikte yollanmalıdır.

Klaros Kasesi ve Anadolu'da Pers Egemenlik Döneminde Cam Kase Üretimi Konusunda Düşünceler

Emre Taştemür*

Özet

Assur'da kaya kristallerinin taklitleri olarak MÖ 8. ve 7. yüzyıllar arasında renksiz cam kaseler yapılmaya başlanmıştır. Bu renksiz cam kap endüstrisi Akhaemenid İmparatorluğu'nun bölgeyi egemenliğine almasıyla birlikte MÖ. 4. yüzyılda imparatorluğun birçok merkezinde yaygınlaşmıştır. Ancak bu iki dönem arasında kalan zaman dilimi renksiz camlar için bir duraksama dönemidir. Klaros'da ortaya çıkarılan cam kase parçası bu zaman dilimini anlamada bize yardımcı olacak nadir eserlerdendir.

Anahtar Kelimeler: Klaros, cam, kase, Pers, Anadolu, renksiz.

Abstract

The production of colorless glass bowls has started as an imitation of rock crystals in Assur between 8th and 7th century BC. This colorless glass cointainers industry became widespread in many centers of the Empire in 4th century BC, in conjunction with the bringing of the region under control by Achaemenid Empire. However, the timeframe between these two periods is a stagnation era for colorless glasses. A glass bowl fragment which has been recovered in Klaros is one of the scarce productions for understanding this timeframe.

Keywords: Claros, glass, bowl, Persian, Anatolian, colorless.

* Arkeolog Emre Taştemür (MA), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora öğrencisi, e-posta: emretastemur@gmail.com. Cam konusunda desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Emel Erten'e ve kazı malzemesini çalışmama izin veren Prof. Dr. Nuran Şahin'e teşekkür ederim.

Bronz Çağı'nın sonlarına doğru çeşitli göç dalgalarının sonucunda sanat dalları da dahil olmak üzere birçok alanda “Karanlık Dönem” olarak adlandırılan bir evre yaşanmıştır¹. Bu evrede cam sanatçıları olasılıkla cam teknolojisini ayakta tutabilmek için sadece renksiz boncuklar ve küçük objeler üretmişlerdir². MÖ 8 yüzyıl ise üretimin sanat alanında tekrar başladığı ve geliştiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece, cam endüstrisinde Assur ve Fenikelilerin başı çektiği bir evre başlamıştır³. Özellikle Assur MÖ 8. ve 7. yüzyılda renksiz cam üretiminde çok önemli bir rol oynamıştır⁴. Cam üretimi bu dönemler boyunca birçok değerli materyal ve kaya kristalini taklit ederek devam etmiştir. Aynı zamanda taş işçiliğinden alınan parlatma, tıraşlama gibi bazı teknikler renksiz cam kaselerin süslemesinde de kullanılmıştır⁵.

MÖ 6. yüzyılın ortalarından itibaren Akhaemenid Sülalesi yönetimi altındaki Pers İmparatorluğu'nun Assur topraklarını egemenliğine almasıyla birlikte modellerini dönemin madeni eşyalarını taklit eden bir cam endüstrisi ortaya çıkmıştır⁶. Kaliteli ve özenli işçiliğiyle dikkati çeken bu camlar genel anlamda lüks tüketim kapları olarak kraliyete ait yapılarda ya da aristokrat mezarlarında karşımıza çıkmaktadır. Bu lüks kapların üretilmesinde belki de Latince bir söz olan “*imitatio regis*” yani “*kralı taklit ederek yaşamak*” felsefesi etkilidir. Özellikle metal eserleri ile ünlü Akhaemenid sanatında, camcılığın da önem taşımakta olduğu, Fossing'in saptaması ile belirginlik kazanmıştır. Fossing ilk defa bu cam kaselerin metal kaplar ile olan benzerliğini vurgulamış ve tarihlendirmede metal kaseleri temel almıştır⁷. Bilinçli bir biçimde renksizleştirilerek yapılmış olan kaplar Akhaemenid dönemimde imparatorluğun sınırları içerisinde birçok merkezde bulunmuştur. Nadir olarak görülseler de, farklı merkezlerde ele geçmeleri onların Perslere ait bir propaganda

1 Grose 1989: 73, 74.

2 Ignatidou 2005: 419.

3 Grose 1979: 73, 74.

4 Ignatidou 2005: 419.

5 Oates 2001: 239, fig. 151.

6 Grosse 1970: 50.

7 Fossing, Hogarth tarafından ortaya çıkarılan ve pek önemsenmeyen bu cam kasenin ilk defa metal kaselerin bir taklidi olarak yapıldığını belirtir ve bundan sonra ele geçen bu tip cam kaseleri yorumlayanlar kontekst buluntusu değilse metal benzerlerine bakarak yorum yapmaya başlayacaklardır. Ayrıca sadece cam kaseler değil farklı formlarda metal örneklerinden taklit edilerek camlar üzerine yorumlanmıştır. Fossing 1937: 121 f., Pl.XXXIII.

malzemesi olarak kullanıldıklarını ve üst düzeydeki insanlar için estetik kaygılar düşünülerek yapıldıklarını göstermektedir. Genellikle kase formunda yapılan bu camlar yaygın olarak MÖ 4. yüzyılda görülmektedir. Ancak bunların dışında von Saldern, MÖ 5. yüzyıl ya da daha erkene tarihlenen kaselerin de olduğunu belirtmektedir⁸. Özellikle kontekst buluntular arasında MÖ 6. yüzyıla tarihlenen Babil'de bulunan sığ cam kase⁹ veya Almanya, Ihringen'de MÖ 5.yüzyıla tarihlenen bir mezarda bulunmuş olan cam kase örnekleri daha erkene tarihlenmektedir¹⁰. Bunların yanısıra Batı Anadolu'da Klaros kehanet merkezinde yapılan kazılarda son yıllarda gün ışığına çıkarılan ve bu çalışmanın konusu olan cam kase parçası da erken örnekler arasında yerini almakta ve özel önem taşımaktadır.

Söz konusu kase parçası, 2009 yıllarında Klaros Apollon Tapınağı'nın hemen batısında yapılan açmada, dikdörtgen sunağın güneyinde ortaya çıkartılmıştır (Lev. 1-3). Bu parça ile birlikte aynı seviyede iki adet pişmiş toprak figürin de ele geçmiştir. Tam olarak korunmuş olan bu figürinler "*lyra tutan Apollon*" olarak tanımlanan tiptedir. İki figürin de Ciddi Stil özellikleri taşımakta ve MÖ 5. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedirler¹¹. Aynı zamanda bu kontekst cam buluntusunun geldiği tabaka, MÖ 6. yüzyılın sonu ile MÖ 5. yüzyılın başlarına tarihlenen ve Apollon'a adanmış dikdörtgen sunağın temellerine ait kalıntılara da rastlanan tabakadır. Bu nedenle bu cam kase parçasının MÖ 6. yüzyılın sonu ile MÖ 5. yüzyılın başlarına güvenle tarihlenmesi mümkündür¹².

Kasenin ağız çapı 22 cm. yüksekliği ise olasılıkla 5 cm civarlarındadır. Sığ bir kaseye ait olduğu anlaşılan kase dönemin modası olan renksiz camdan üretilmiştir. Renksiz camlar, camın içeriğine katılan bazı katkı maddeleri ile oluşturulmaktaydı. Antimon ya da manganez camı "renksizleştirme" için katılan maddelerdir¹³.

Klaros cam kasesi, döneminin genel renk ve doku özelliklerini taşımakla birlikte, form açısından diğer cam eserlere göre bazı farklılıklar göstermektedir. Kalın cidarlı olan kasenin içe dönük ağız dış tarafta bombe yapmaktadır. Kaide kısmı korunmamış olsa da, olasılıkla benzer

8 Oppenheim, Brill, Barag, Saldern, 1970: 226 fig. 41, No: 46; von Saldern 1959: 34, dipnot 49; Reuther 1926: 209-211.

9 Oppenheim, Brill, Barag, Saldern, 226, fig. 41, No: 46.

10 Wedepohl 2003: 47-48, fig. 16.

11 Dewailly 2001: 372, fig. 6.

12 Yayınlanmamış örnek.

13 Erten 2012: 191.

örneklerinden dolayı düz diplidir. Camın yüzeyinde çok sayıda küçük hava kabarcığı bulunmakta bazı kısımlarında hava kabarcıklarının patlamasıyla oluşmuş çukurlar göze çarpmaktadır. Klaros kasesinin form açısından metal ve cam paralellerinin bulunmamasına rağmen, pişmiş topraktan yapılmış benzerleri bulunmaktadır:

Benzer eserlerden ilki, Türkiye-Diyarbakır'da bulunan Ziyaret tepe kazılarında ele geçmiştir (**Lev. 4**)¹⁴. Ziyarettepe'de 2006 sezonunda yapılan kazılarda çok sayıda sığ seramik kaseler ortaya çıkartılmıştır. Geç Asur Dönemi'ne tarihlenen bu kaselerden bir tanesi Klaros'da ortaya çıkarılan sığ kaseye form olarak oldukça benzerdir (sadece ağız kısmı Klaros kasesine göre daha dışa bombelidir). Diğer bir pişmiş toprak kase ise Azerbaycan-Qarajamirli'de bir Pers Sarayı kazısında gün ışığına çıkarılmıştır (**Lev. 5**)¹⁵. Bu kase ile Klaros kasesi form olarak çok benzerdir ve her iki kase de gövdenin altından itibaren korunmamıştır. Pişmiş toprak kase çıktığı tabakaya göre MÖ 5. yüzyılın ortalarından MÖ 4. yüzyılın başları arasına tarihlendirilmektedir¹⁶. Sonuncu pişmiş toprak kase ise, Persepolis Vadisi'nin batı yamacındaki kazılarda ortaya çıkarılmıştır ve MÖ 5. yüzyılın sonundan daha önceye tarihlenmektedir (**Res. 6**)¹⁷.

Klaros kasesinin materyal olarak benzerleri arasında cam değil de pişmiş toprak örneklerinin bulunması dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra Klaros kasesi dönemin modası olan kaidenin merkezinden gövdeye doğru yayılan taç yapraklarla dekore edilmemiş tam aksine süslemesiz bırakılmıştır. Pişmiş topraktan benzer örneklerinin Batı Anadolu'da değil de İmparatorluğun merkezine daha yakın yerlerde ele geçmesi bunların yaygın formdan ziyade yerel form olduğunu göstermektedir. Bu durumda Klaros kasesi belki de pişmiş toprak kaselerin ele geçmiş olduğu bölgelerde üretilmiş ve Klaros'u ziyarete gelen biri tarafından Apollon'a adanmış olabilir. Bunun yanısıra detaylarını bir sonraki satırlarda göreceğimiz gibi Batı Anadolu'da da Pers zevklerine göre biçimlendirilmiş olma olasılığı da bulunmaktadır. Şu ana kadar Batı Anadolu'da Pers egemenlik döneminde renksiz cam kaselerin varlığını gösteren buluntular ele geçmekle birlikte, bunların üretiminin bölgede gerçekleştiğine ilişkin arkeolojik kanıtlar bulunmamaktadır. Ancak Sardeis'te MÖ 6. yüzyılın

14 Matney-Rainville-Koroğlu-Keskin-Vorderstrasse-Fındık-Donkin. 2007: 46, fig. 18-C.

15 Babaev-Gagoshidze-Knauss 2007: 42, fig. 11, No: 12 (K06/Q34/34a); Knauss-Gagoshidze-Babaev 2010: 115, fig. 5, No: 12(K06/Q34/34a).

16 Babaev-Gagoshidze-Knauss 2007: 42, fig. 11, No: 12 (K06/Q34/34a); Knauss-Gagoshidze-Babaev 2010: 115, fig. 5, No: 12 (K06/Q34/34a).

17 Sumner 1986: 3-5, III. 1.G, 5980-8779.

ortalarına tarihlenen bir cam atölyesinin varlığının bilinmesi bölgede renkli de olsa cam üretiminin gerçekleştirilmekte olduğunu göstermektedir¹⁸. Bunun yanı sıra Ephesos'da MÖ 350'den önceye tarihlenen Artemis Tapınağı'nın temellerinden ele geçen şeffaf kase¹⁹ ile son yıllarda Nif Dağı'nın, Karamattepe ve Dağkızılca alanlarında yapılan kazılarda ele geçen iki adet dekorlu renksiz cam kase Ionia bölgesi buluntuları arasında yerini almaktadır. Özellikle Ephesos kasesi, Fossing'in yaptığı yayınlı ilk defa Akhaemenid cam kaselerinin tanınması ve anlamlandırılması açısından oldukça önem taşımaktadır. Ephesos kasesi ile birlikte renksiz, dekorlu cam kaselerin metal kaselerle olan paralelliği anlaşılmış ve bu cam kaselerin üretiminde metal kaseleri prototip olarak aldıkları görülmüştür²⁰.

Ionia bölgesinin dışında Karia Bölgesi Batı Anadolu'da renksiz cam kaselerin en çok görüldüğü yerleşimdir. Mausoleum²¹, Kaunos²² ve Milas'tan²³ toplam dört kontekst cam kase ele geçmiştir. Milas Müze'sinde sergilenmekte olan bir başka cam kase²⁴ ile toplam beş cam kase Karia'da yer almaktadır. Bunlar arasında Erten tarafından yayınlanan Milas'ta ele geçtiği belirtilen kase oldukça önemlidir²⁵. Kasenin süslenmesinde taç yaprak süslemesi ve bunun üzerinde bir bant içerisinde kafes dekor bulunmaktadır. Kafes dekorun en erken örneğinin MÖ 8. ve 7. yüzyılda Assur'da kullanıldığı bilinmektedir²⁶. MÖ 4. yüzyıl örnekleri arasında Milas kasesinin dışında sadece Rhodos'ta kafes dekorlu iki kase örneği bilinmektedir²⁷. Bu kaseler Rhodos camlarını çalışan Triantafyllidis tarafından ithal buluntular arasında değerlendirilmiştir²⁸. Rhodos kafes dekorlu kaselerinin tek benzer örneğinin Karia'da olduğu düşünüldüğünde üretim yerinin Karia bölgesi ya

18 Brill-Cahill 1988: 16-27.

19 Fossing 1937: 121-129, Pl. XXIII. No: 1

20 Fossing 1937: 121-129.

21 Ignatidou 2004: 181-202, fig. 9.1.25.

22 Roos 1974: 40, 17, 18, No: B1-40, 41; Barag 1985: 68.

23 Erten 1996: 315, 316, Lev. II, IV, V

24 Erten 1996: 315, 316, Lev. I, III

25 Erten 1996: 315, 316, Lev. II, IV, V

26 Oppenheim, Brill, Barag, Saldern, 1970: 222, No: 32. fig. 28, 28A; von Saldern 2004: 55, Abb 8b; Barag, 1985: 59.

27 Triantafyllidis'in Grup A olarak sınıflandırdığı ve Rhodos üretimi değil de ithal olabileceği eserler arasında değerlendirdiği ağzın hemen altında bir bant içerisinde kafes dekorlu kase grubudur. Triantafyllidis, New Evidence of the Glass Manufactures, 31.

28 Triantafyllidis 1998: 31, No: 4.

da Batı Anadolu olması şaşılmanması gereken bir durumdur²⁹. Bunun dışında Kaunos'ta bulunan iki kontekst cam kase parçası da Akhaemenid dönemi için önemli Karia buluntuları arasındadır. Ancak kase parçalarının form ve dekor açısından Milas'da bulunan kaselerden daha çok Ephesos kasesine benzemesi dikkat çekici bir durumdur³⁰. Ayrıca, Kaunos'daki kase parçaları ile Ephesos kasesi, Milas kasesinden bir çeyrek yüzyıl daha erkene tarihlendirilmektedir. Karia bölgesinde Mausoleum kazılarında gün ışığına çıkarılan bir başka renksiz cam kase parçası ise dönemin modası olan taç yapraklı cam kaselerden farklı olarak Assur etkileri göstermektedir. Kaseyle birlikte ele geçen renksiz camdan üretilmiş uzun kalyx kap da Assur etkilerini göstermesi açısından oldukça önemlidir³¹. Karia renksiz cam üretimindeki önemi ileride yapılacak kazılarla netlik kazanacaktır. Özellikle son yıllarda kazısı yapılan Hekatomnos'un mezar alanı olarak adlandırılan yerde renksiz cam kapların ortaya çıkması beklenen bir durum olarak karşılanmalıdır.

Batı Anadolu'nun dışında İç Anadolu'da renksiz cam kapların görüldüğü merkez Gordion'dur. Gordion cam buluntuları iki gruba ayrılmaktadır³². Bu dönemlerin tarihsel aralığı ilk grup için MÖ 8. ve 7 yüzyıl ile ikinci grup için ise MÖ 4. yüzyılın ortalarından Hellenistik döneme kadar olan evredir³³. İlk grupta iki kase, geç dönem örneklerinden ise beş adet kase parçası ile temsil edilmektedir³⁴. İlk grupta yer alan Gordion kasesinin benzer örnekleri Gordion'da bulunan metal kaselere benzese de başka bir bölgede paralel örneğine rastlanmaz. Bundan dolayı erken dönemler için Phrygia'da bir üretimin olabileceği düşünülebilir. Ancak Gordion kasesine benzer yine Gordion'dan ele geçmiş kase parçasının tam olarak benzer olmaması aynı atölyeye atfedilmesi anlamında biraz umut kırıcı olmaktadır.

29 Erten 2012: 189-191.

30 Roos 1974: 40, 17, 18, No: B1-40, B1-41.

31 Ignatidou 2004: 183, fig. 9.1.25.

32 Jones 2005: 101-116.

33 Reade - Jones - Privat 2009: 2.

34 Kalıba döküm renksiz kaplar MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısında Gordion'da yeniden ortaya çıkmıştır (Büyük İskender'in Gordion Düğümü'nü kestiği zaman civarında, MÖ 333'te) Akhaemenid Pers bölgesinin kültürel etkisi altında uzun süre yaşamış olan bölgelerde yapılan kazı çalışmalarındaki kontekstlerden MÖ 4. yüzyıl ile 3. yüzyılın ortasına tarihlenen Akhaemenid tazında kalıba döküm renklendirilmemiş 15 kap parçası ele geçmiştir. Bu kategorideki cam kapların kazılmış örneklerin en çok dikkati çeken (Form ve dekor açısından erken örneklerle benzemektedir. Önceki sayfalarda bu konuya değinilmiştir.) Küçük Asya'da Kral Mausolos'un mezarında bulunanı kabul edilir. Jones 2005: 101-116.

İkinci gruptaki camlar ise MÖ 4. yüzyıldan itibaren görülen kaplardır. Akhaimenid dönemin sonlarına tarihlenen bu yıllarda eser sayısı fazla olsa da henüz bir cam atölyesinin keşfedilmemiş olması bize bir cam atölyesinin varlığını kesinleştirmemektedir³⁵. Yine de yüksek kalitede Akhaimenid stilinde cam eserlerinin Anadolu'da ele geçmesi burada cam atölyesinin ya da atölyelerinin varlığını akla getirmektedir³⁶. Bu durum henüz kanıtlanamasa da Gordion'dan, kuzeybatıya Pergamon/Myrina³⁷ ve güneybatıya Halikarnossos üçgeninde atölye ya da atölyelerin olabileceğini desteklemesi açısından önemlidir³⁸. Ayrıca erken dönemlerden itibaren renksiz cam kaselerin Gordion'da bulunması ve her iki dönem camlarının içeriklerinin aynı olması buranın cam atölye merkezleri içerisinde olabileceği açısından dikkate alınması gereken bir noktadır³⁹.

Renksiz cam kaselerin görüldüğü diğer bir bölge ise Karadeniz Bölgesi'dir. Erten, Kastamonu Müze'sinde Akhaemenid stilinde dışa dönük ağızlı yarıküresel kaselere benzer bir cam kase olduğunu belirtmektedir⁴⁰. Bununla birlikte yine Karadeniz Bölgesinden, Akhaimenid kaselere örnek diğer bir renksiz cam kase ise 18 Mayıs 1884 yılında Sivas'dan İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne getirilmiş ve 73 envanter numarası ile kayıtlara geçirilmiştir. Karadeniz'de bulunan ve MÖ 2. yüzyıl başlarına tarihlenen bu kaseler ile birlikte daha erken döneme tarihlenen Amisos'daki kaseler değerlendirildiğinde⁴¹, Karadeniz Bölgesi'nde bu tip cam eserlerin bilindiğinin ve kullanıldığının göstermesi açısından oldukça önemlidir⁴². Ayrıca Karadeniz Bölgesi'nde diğer bölgeler kadar Pers etkili eserlerin sayısı fazla olmasa da kayda değer nitelikte Pers kaya mezarları, metal eserler ve seramik buluntular da ele geçmiştir⁴³. Bunun yanı sıra Karadeniz'de kazı alanlarının henüz Anadolu'nun diğer bölgelerindeki kadar kazılmamış olmaması Pers Dönem'indeki bölgenin

35 Jones 2006: 23.

36 Grose 1989: 81.

37 Atina Fransız Okulu'nun 1880 yılında Myrina'da yapmış olduğu kazılarda MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilen renksiz geç dönem Akhaemenid cam kase ele geçmiştir. Kase daha sonra İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne getirilmiştir. Myrina'da Geç dönem örneğinin bulunması renksiz cam geleneklerinin Pers İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra bile devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

38 Jones 2006: 23.

39 Reade - Jones - Privat 2009: 3-5.

40 Erten 2012: 191

41 Akkaya 1997: 130-133.

42 Erten 2012: 191.

43 Dönmez 2005: 108.

önemini tam olarak açığa çıkarmamaktadır. Ancak Paphlagonia'da yapılan ve 320 yerleşimi kapsayan yüzey araştırmaları sonucunda iki alanda Akhaemenid seramikleri ele geçmiştir. Bunlar Salman Höyüğü'nün Doğusu ve Saraycık Höyüğü'dür. Bu yerleşimlerde yapılacak kazılar bizi Karadeniz'deki Pers etkilerini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır⁴⁴. Bunların yanı sıra Oluz Höyüğü'nde yapılan kazılar sonucunda bir Pers yerleşimi daha ortaya çıkarılmıştır. Kazıyı yapanlar tarafından 2A ve 2B olarak adlandırılan Pers tabakalarında saray ya da malikaneye ait olduğu düşünülen seramik kase ve camdan yapılmış renkli amulet ortaya çıkarılmıştır⁴⁵. Bu bağlamda Karadeniz'de kazıların az olmasına rağmen ele geçen nitelikli Akhaemenid eserlerin fazlalığı Pers Dönem'i'nde Karadeniz'de camların üretilmiş olabileceğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca dünyanın belli başlı müzelerinde sergilenen Akhaemenid cam kaselerinin (Hamburg, Museum für Kunst und Gewerbe⁴⁶ ve Kunstmuseum, Düsseldorf⁴⁷ gibi) geldikleri yer olarak bazı yayınlarda Anadolu gösterilmesi Anadolu'nun renksiz cam üretimindeki önemini gösteren diğer kanıtlardır.

Renksiz cam kapların MÖ 8. ve 7. yüzyılda başlayan üretim süreçleri Akhaemenid sülalesinin bölgeyi egemenliğine alması ile bir süreliği duraksamış daha sonra ise özellikle MÖ 4. yüzyılda üretimleri tekrar başlamıştır. Özellikle MÖ 8. ve 7. yüzyılda belirli bir coğrafyada görülen renksiz camlar daha sonra ise Pers İmparatorluğu'nun egemenliği altında Makedonya'ya⁴⁸, Rhodos⁴⁹, Persepolis⁵⁰, Kıta Yunanistan⁵¹, Anadolu⁵², Kuzey Afrika⁵³, Kafkaslar⁵⁴, Kuzey Karadeniz'e⁵⁵ kadar İmparatorluğun sınırları içerisinde ya da etkisi altında birçok farklı mer-

44 Johnson 2010: 57, 58.

45 Dönmez 2012: 142, 143.

46 von Saldern 1975: 37, fig. 1.

47 von Saldern, 1975, 38, fig. 3, 4.

48 Ignatidou 2002: 15.

49 Triantafyllidis 2003: 15.

50 Schmidt 1957: 92, plate: 67.3; von Saldern 2004: tafel 16, No: 97.

51 Triantafyllidis 2011: 47, 55-57 fig. 6-7; Ignatidou 2002: 13, fig. 2; Triantafyllidis 2000: 128-167, No: 1-22; Ignatidou 2003: 15, 16 fig. 5-6; Weinberg 1961: 383-384. pl. 92a.

52 Jones 2005: 106-108, fig. 8.4, 8.8a-d; von Saldern 1959: 23-, 25, fig. 1; Ignatidou 2005: 420, fig. 39.1; Erten 1995: 315, 316, Lev. II, IV, V; Özgümüş 2010: 16-17; Akkaya 1997: 130-133; Ignatidou 2004: 183, fig. 9.1.25; Triantafyllidis 2000: 175. No: 16; Plate III-No: 15; Roos 1974: 40, 17, 18, No: B1-40.

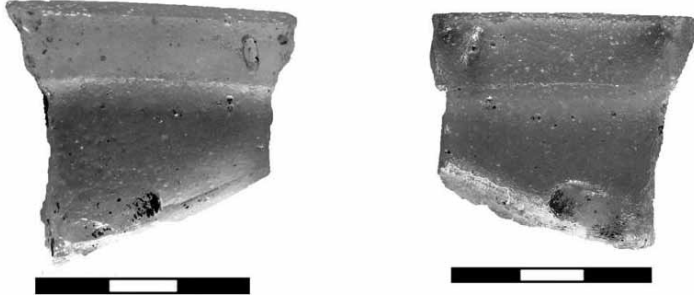
53 Vickers 1972: 15, 16, fig. 1, fig. 2.

54 Makharadze - Saginashvli 1999: 11-16, fig. 1-2; Knauss 2006: 85, fig. 7.

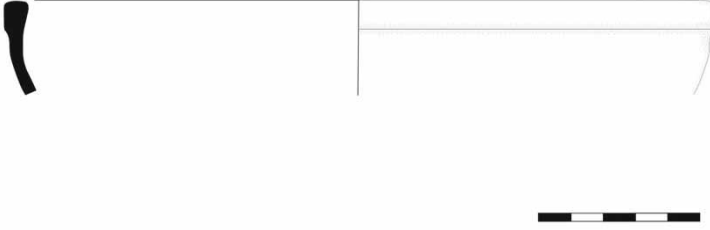
55 Triantafyllidis 2000: 175. No: 19, Plate III-No: 18; Triantafyllidis 2000: 180 Plate. III. 38, No: 41.

kezde görülmüştür. Genellikle üst düzey devlet memurları, krallar ya da imparatorlar için yapılan renksiz kapların üretim yerlerinin Rhodos ve Makedonya hariç tam olarak saptanamamasına rağmen özellikle Anadolu kaynaklı yeni buluntular ışığında üretim yerleri sorunun aydınlatılacağı büyük olasılıktır.

Levhalar

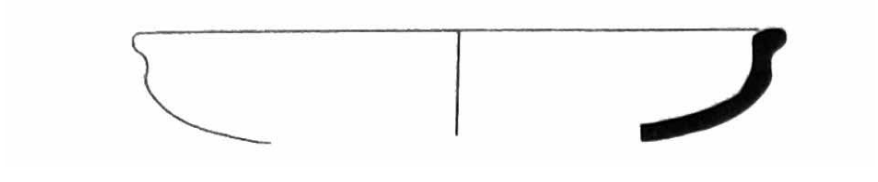
Lev. 1: Kase parçasının i y z  ve dış y z nden g r n m.

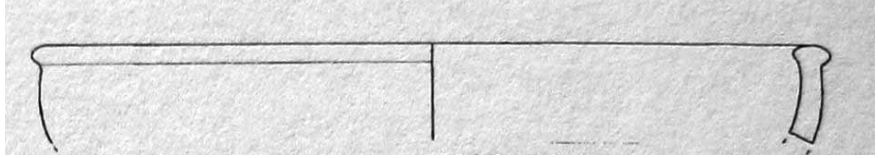
Lev. 2: Kase parçasının izimi.

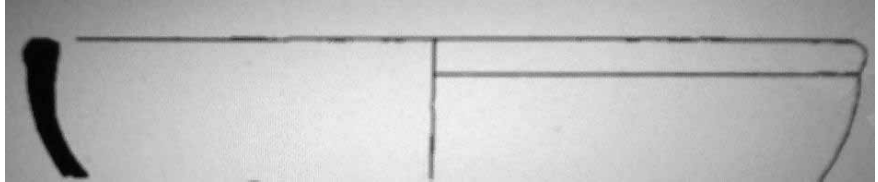
Lev. 3: Kase parçasının çizim ile tamamlanmış g r n m .

Lev. 4: Ziyarettepe'den seramik kase parçası.

Lev. 5: Azerbeycan, Qarajamirli'den seramik kase parçası.

Lev. 6: Persepolis Vadisi'den seramik kase parçası.

Kaynakça

Akkaya 1997

Akkaya M., "Mezardaki Pontos Hazinesi", *Atlas 48* (Mart): 130-133.

Bakır 1993

Bakır, T., "Daskyleion'da Eski Eser Kaçakçılığı ve Tahribat", *Ankara Üniversitesi DTDF Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Dergisi*, Cilt: 36 Sayı: 1.2, 291-295.

Barag, 1985

Catalogue Of Western Asiatic Glass In The British Museum, Vol. I, London.

Brill-Cahill 1988

Brill R.H-Cahill N., "A red opaque glass from Sardis and some thoughts on red opaques in general", *JGS*, Vol. 30, 16-27.

Dewailly 2001

Dewailly, M. "Le sanctuaire d'Apollon à Claros: Place et fonction des dieux d'après leurs images", *MEFRA* 113, 365-382.

Dönmez 2005

Dönmez, Ş. "The Achaemenid Impact on the Central Black Sea Region", ed. İnci Delemen, *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia (Sixth-Fourth Centuries)*, İstanbul, 107-116.

Dönmez 2012

Dönmez, Ş. "Oluz Höyük, Karadeniz'de Persler" *Aktüel Arkeoloji*, Ocak-Şubat Sayı:25, 140-145.

Erten 1995

Erten, E., *Başlangıcından Geç Antik Dönem Sonuna Kadar Anadolu'da Cam*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Erten 1996

Erten, E.Y., "Akhamenid Cam Kaseleri ve Milas Müzesinden Yayınlanmamış İki Örnek", *T.C. Kültür Bakanlığı, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, 1995 Yılı* Ankara, 312-317.

Erten 2012

Erten, E., "Akhaemenid Egemenliği Döneminde Doğu Yunan Bölgesinde Cam" Editörler; Ali Akın Akyol-Kameray Özdemir, Türkiye'de Arkeometrenin Ulu Çınarları, Prof. Dr. Ay Melek Özer ve Prof. Dr. Şahinde Demirciye Armağan, Homer Kitabevi, İstanbul.

Fossing 1937

Fossing, P. "Drinking Bowls of Glass and Metal from the Aeliaemenian

Time”, *Berytus*, IV, 121-129.

Grose 1989

Grose, D. F., *The Toledo Museum Of Art Early Ancient Glass Core Formed, Rod-Formed, and Cast Vessels and Objects from the Late Bronze Age to the Early Roman Empire, 1600 Bc to Ad 50*, New York.

Ignatidou 2002

Ignatidou, Despina, “Colorless Glass in Late Classical and Early Hellenistic Macedonia”, *JGS*. Vol. 44, New York, 11-24.

Ignatidou 2003

Ignatidou, D, “Colourless glass vessels from the Maussoleion at Halikarnassos”, *Annales de l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre*, London, 64-67.

Ignatidou 2004

Ignatidou, D., “Glass vessels”, The Maussoleion at Halikarnassos, Subterranean and Pre- Maussollan Structures on the Site of the Maussoleion, the Finds from the Tomb Chamber of Maussollos”, *Reports of the Danish Archaeological Expedition to Bodrum*, 6. Copenhagen. 181-202.

Ignatidou 2005

Ignatidou, D., “Achaemenid and Greek Colourless Glass”, *The World of Achaemenid Persia: History, Art and Society in Iran and the Ancient Near East*, 419-426.

Babaev-Gagoshidze-Knauss 2007

Babaev, Ilyas; Gagoshidze, Iulon; S. Knauss, Florian; “An Achaemenid ‘Palace’ at Qarajamirli (Azerbaijan) Preliminary Report on the Excavations in 2006”, *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia* 13, 1-2. s. 31, 45.

Johnson 2010

Johnson, P., *Landscapes of Achaemenid Paphlagonia*, Yayınlanmamış doktora tezi, University of Pennsylvania.

Jones 2005

Janet D.J., “Glass Vessels from Gordion Trade and Influence Along the Royal Road” *The Archaeology of Midas and The Phrygians, Recent Work at Gordion*. Philadelphia, 101-116.

Jones 2006

Janet D.J., “Did you Phrygians Make Glass? Sources of Moulded Glass at Iron Age and Hellenistic Gordion”, *Annales of the 17 th. Congress of the International Associations for the History of Glass*, Antwerp, 21-26.

Knauss-Gagoshidze-Babaev 2010

Knauss, S.F. - Gagoshidze, Iulon - Babaev, Illias; "A Persian Propyleion in Azaerbaijan Excavation at Karacamirli" *Achaemenid Impact in the Black Sea: Communication of Powers*, 111-122.

Knauss 2006

Knauss, S. F., "Ancient Persia and The Caucasus", *Iranica Antiqua*, Vol. XLI, 79-107.

Makharadze - Saginashvli 1999

Makharadze, G. - Saginashvli, M., "An Achaemenian. Glass Bowl From Sairkhe, Georgia, *JGS*. Vol. 41, 11-17.

Matney-Rainville-Köroğlu... 2007

Matney, T. - Rainville, L.- Köroğlu K. - Keskin, A. Vorderstrasse, T. - Findık, N.Ö. - Donkin A. "Report on Excavations at Ziyarettepe, 2006 Season", *Anatolica* XXXIII, 23-73.

Oates 2001

Oates, J.-D., Nimrud An Assyrian Imperial City Revealed.

Oppenheim, Brill, Barag...1970

Oppenheim, A. L., - Brill, R. H. - Barag D. - A. Von Saldern, *Glass and Glassmaking in Ancient Mesopotamia, Corning Museum Of Glass Monograph*, New York.

Özgümüş 2000

Özgümüş, Ü., *Anadolu Camcılığı*, Pera Yayınları, İstanbul.

Reade - Jones - Privat 2009

Reade, W.J., Jones D.J., Privat, K., "Iron Age and Hellenistic Monochrome Glasses from Gordion", *Annales of the 17 th. Congress of the International Associations for the History of Glass*, Thessaloniki, 1-18.

Reuther 1926

Reuther, O. "Die Innenstadt von Babylon(Merkes) *WVDOG* XLVI, 209-211.

Roos 1974

Roos, P., "The Rock Tombs of Caunus", *The Finds (Studies in Mediterranean Archaeology, XXXIV 2)*, Göteborg.

Sumner 1986

Sumner, W.M., "Achaemenid Settlement in the Persepolis Plain", *AJA* Vol. 90, 3-31.

Schmidt 1957

Schmidt, Erich F., *Persepolis II Contents of the Treasury and Other Discoveries*, *Oriental Institute Publications*, Universty of Chicago Press, Chicago-Illinois.

Triantafyllidis 1998

Triantafyllidis, P., "New Evidence of the Glass Manufacture in Classical and Hellenistic Rhodes", *Annales du 14e Congres de l' Association International pour l' Histoire du Verre*, Venezia-Milano, 30-34.

Triantafyllidis 2000

Triantafyllidis, P., Ροδιακή Για- λουργία Ι. Τα εν θερμώ διαμορφωμένα διαφανή αγγεία πολυτελείας. Οι κλασικοί και οι πρόωμοι ελληνιστικοί χρόνοι, Athens.

Triantafyllidis 2003

Triantafyllidis, P., "Achaemenian Glass Production", *Annales du 15e Congrès de l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre*, New York, Corning, 13-17.

Triantafyllidis 2011

Triantafyllidis, P., "A Unique Glass Psykter from Lithovouni in Aetolia, Greece", *JGS* Vol. 53, Corning, s. 45-57.

Vickers 1972

Vickers M., "An Achaemenid Glass Bowl in a Dated Context", *JGS*, Vol. 14, 15-16.

von Saldern 2004

von Saldern, A., *Antikes Glas*, Handbuch der Archäologie. München.

von Saldern 1959

von Saldern, A., "Glass Finds at Gordion" *JGS*, Vol. 1, New York, 22-49.

Weinberg 1961

Weinberg, G.D., "Hellenistic Glass Vessels from the Athenian Agora" *Hesperia* 30, 380-392.

Wedepohl 2003

Wedepohl, K.H., *Glas in Antike und Mittelalter, Geschichte eines Werkstoffes (Glass in Antiquity and the Middle Ages. The history of a material)*, Stuttgart.